

«... arcordé Tavio, con la gòj ëd col moment»

TAVIO CÒSIO

Tavio Còsio, un dij mej poeta e prosador piemontèis dël '900, a l'ha lassane a luj. Nà a Vila 'l 30 'd mars dël '23, a l'é mòrt an cost pais ëd la pian-a 'd Coni, ël 10 ëd luj ëd l'89. A lo arcòrda Bianca Dorato, che a l'ha confortane ij meis ëd la soferensa con ël sentiment d'una seure (red.).

« Anans d'intré 'nt ël bòsch, a venta bèive na golà da la fontan-a belessi: dësnò, ël sarvanòt as ofend ». Parèj am disìa Tavio cola prima vòta che i soma 'ndàit për bolè ant l'invers dël Mel: antlora, i l'oma mandà giù tùit doi na golà d'eva genica, e i soma intrà 'nt ël misteri dël bòsch, coma an passanda 'n finagi anvisibil. Sicura, d'euj èstèrmà an ghinciavo da le bronde s-ciasse; e tutun, col'eva sclinta a l'avìa signane, e la fontan-a a l'era pa mach un creus a cheuje la butà dl'adoss, ma na pila sacrà sla seuja 'd na gran gesia pi nen antèrdia.

Parèj mi i l'avìa comensà na sman-a bela, pòchi di dont l'arcòrd ancor am dà gòj. Tavio Còsio, i l'avìa conossulo n'ann o doi anans, al Mondvì, ma an tut i l'avìa ancontralo mach chèich vòta. Coj pòchi di 'd ferie, che i l'avìa decidù 'd consacré a la Val Varàita, a l'han dame l'ocasion ëd passé a feje 'n salut, ant soa botega dè spessiari. E a l'é anandiasse n'amicissia che a l'ha fame, ant j'agn, tant ma tant pi sgnora. Pèrchè lòn che prima 'd tut a 'nciarmava, ëd Tavio, a l'era cola gentilèssa càuda, senza artifissi, che a vnissia dal cheur e che a fasìa esse content ëd soa companìa, content coma a peul esslo chi a spòz soe man frèide vers un bel feu che a branda. I chërdo che, për capì lè scritur e 'l poeta, a venta consideré prima 'd tut costa richèssa 'd senti-

ment d'un òm franch, s-cèt, che a disìa sempe lòn che a pensava e che a savìa fesse vorèj bin da tùit.

Col ann, com i disìa, i son fèrmame chèich di al Mel. Lòn che i savìa dla valada a l'era bin pòch: e a l'é stàita na gòj dëscheurbe 'd leuve che i l'avria mai conossù, o che i l'avria mai podù conòsse an costa manera, se i jussa andaje da sola. Còsio am compagnava a vèdde le borgià d'anviron dël Mel, cole scasi chità anté mach pi pòchi vej a arzistio ancora, coma 'd rèis gorègne a resi na riva che senza 'd chile a squiteria. Gnun, gnun coma Tavio a l'ha vorsuje bin, nen con amor ëd ment, ma con amor ëd carn e 'd sangh, a cole borgià ghincià da la mòrt. Për dij viasseuj dru d'erba i-i rivavo, e chiel a tacava a dèscore, con chi ch'a-i era ancora, e 'l parlé d'òch, doss coma l'amel, am pasiava j'orije e 'l cheur; pròpi coma se 'l cheur a arconossèissa 'n signal, na marca drinta 'd chiel, che pòch për vòta as dësvelava. Cole ch'a son, nòste patrie? Mi, i son nassuva a Turin, e an turinèis i l'hai amprenù a parlé. Mè pare, a l'era 'n turinèis an-namorà 'd soa sità, e mia mare motobin giovo a l'era vnua a Turin da 'n pais ëd la colin-a, Bardassan. Che ardità a-i é ant mia sàiva, dai ce turinèis, da coj ëd la colin-a, da coj che a son rivà dal Monfrà, dal Biellèis o da la pian-a 'd Savian? Nòst cheur a serca na nuritura che a lo pasia, e as sern na patria a mzura dla marca che a l'ha andrinta: për rivé al cheur dël cheur, a dëscheurve l'ultima patria, soa mira. E cola dosseur che i disìa a l'era coma pan për mia fam, coma eva për mia sèj.

I chërdo che chiel, Tavio, a l'avèissa avù na stra pa tròp longa, ant l'èspassi esterior, për soa arserca. A parlava 'd soe rèis campagnin-e, dla cassin-a dij sò, a Vila, dij sò agn

masnà, di e neuit anciarmant, vita tuta vivù, ora për ora, nen na minuta sgheirà: (chi, parèj 'd mi, a l'é nassù e chër-sù an sità, a capirà vaire as peul esse spers d'una manera 'd vive parìa) na vita che a j'era tuta na sorgiss ëd maraviya senza chit, ël dësvellesse 'd col miracò 'd tavòta che a l'é tut lòn che an anviron-a, j'arbo, le fior, le bes-ce gròsse e cite, le montagne anciarmà lù danans, leuve 'd santuari daleugn anté che as va con grinor e biandensa a di mersi për nòst destin. Na maraviya che a fà savent pi che tuti ij liber, e a fà 'd nòst cheur n'èspecc polid e sclint... costa a l'é stàita la prima patria 'd Tavio, e chiel a na parlava e a na scrivià, ant col sò piemontèis dël vòte nen bel jé da 'ntende për chi ch'a l'é nen ëd soe leuve; ma tuta na richëssa senza mzura 'd paròle, ëd manere 'd di, ëd noanse ora rudie ora dlicà, la forma vera, genita e anciarmanta 'd cola fasson ëd vive, e 'd sente la vita, che i disìa dzora, l'espression ëd cola maraviya che a-j dà a tuta paròla la fòrsa 'd n'arbut sempe neuv. A son le conte 'd Pere, gramon e lionsa e 'd Sota ël chinché; e d'au-tre, publicà sël « Musicalbrandé », o premià, sempe, ant ij concors: na pròsa 'nté l'autor as serv ëd soa collura, dij sò studi, mach coma 'd n'agiut për mej artrové soa adoss genita, për jesse costatòrie danans a 'n reu 'd masnà ambajà, coma 'l vej Criolin ëd tanti agn andarera ant lè stabi d'Àbrilada.

Èl piemontèis ëd Còsio, col ëd soa prima patria, a l'é già daspërchiel na stra duverta vers cola che a sarà peui na patria për sò cheur: a l'é col piemontèis che as parla ant la valba tra Salusse e Coni e sla seuja dle valade, un parlé che a l'é coma na bordura d'òr tra 'l piemontèis ëd la pian-a e la lenga d'òch ëd le montagne.

E 'l destin (përchè tût i soma guidà, e la rèis a l'é la midema 'd vèdde, visadì savèj), dòp un vir tra Coni, Bossolasch, Seva, Laudis, a l'ha portalo al Mel, ant la Val Varàita, donca pa tant lontan da soa leuva 'd nassensa. E 'l Mel a l'é stàit la patria 'd sò cheur.

« Avén càrque pairie... Mè minquiàgge sèn louègn, nòste pairie », a dis barba Tòni Bodriè. Còsio da soe patrie, cola 'd nassensa e cola dël cheur, tute doe scalin vers cola « d'Aquél d'amouùn àout », a l'é mai slontanasse. A-i é nen na mzura për l'amor, e chiel a l'ha dajlo ai sò camp ëd Vila e a la montagna dël Mel, senza che a-i sia 'n pi tant o 'n pi pòch.

Coj di gionmai lontan, che mi i l'avìa passà al Mel, as dividìo an doi temp. Ant la giornà, marciade për ij bòsch (tut lòn che i sai sij bolè i l'hai ampredulo da Tavio), antorn a la mèire magara chità, destinà a sgrunesse an drocheri, a vèdde ij forn ëd le borgià, le fontan-e, ij pilon dij Sant (piture fiamenghe che Tavio a na savìa l'época e la stòria); për la sèira, quand a im na tornava a l'obergi, i l'avìa n'òutr argal anciarmant. Cole conte an lenga d'òch che peui a sarìo diventà 'l liber Roche Sarvan e Masche mi i l'hai lesuje ant-lora, e lòn che ant la giornà i 'mprendìa sle forme 'd col mond montagnin, a la sèira am giutava, an lesanda, a intreje 'nt l'ànima. Sarvan e masche, a esisto ancora, coma le ròche: stèrmà mach a chi a sà nen arambesse a chiej con ël deuit e la grinor giusta. Còsio a l'avìa savulo jé tanto bin, che j'èstralòrghe e ij vej ëd le borgià pi dèscòste a l'avìo lassà da banda danans a chiel la gena ëd col cochèt anté l'ànima montagnin-a as sara danans al forèsté: chiel, forèsté a l'era pi nen, e tuta la richëssa dle legende, dle conte, dj'èsmeniure, che a sarìa stèrmasse sot tèra coma ij tesòr ëd le faje për mai pi esse artrovà, a l'é stàita soa, e nòsta, se i savoma vorèj-je bin.

Ant j'agn, nòsta amicissima a l'é mai mudasse; mincatant i 'ndasia a trovelo, o da sola o con mia seure, sempe sicure 'd

trové 'n bin èvnù ès-cèt, e 'd passé na giornà bela, da cudì ant la memòria.

Èdcò chiel a l'era vnu a nòsta ca, sù al Pra Vierm; peui, i l'avìo portalo a vèdde ij dèiro dël Brich ëd j'Aidres, le copele, ij segn ëd na stra sacrà, miracò, che da lì a monta a traversé la sea tra Pò e Varàita: chi sà, le drere 'd Morissi e Ciafré, ij Sant guerié dle stòrie che chiel a contava; e a l'andarera, l'ancreus dël temp passà. N'autar, miracò, col dël Brich ëd j'Aidres? Che sangh, che magon a l'avrà arcujì ant soe copele, ant le milen-e dj'agn? O tut ël mond a l'é n'autar sacrifical, e De a sern për obià ij mej, che a lo compagno traverser a 'n tavòta senza chit d'angonia? Nò, col di là i l'avìo pa pensà a tute coste còse: ij dèiro a j'ero là, frem an mes al frissoné dl'erba, e la blëssa dël leu an anciarmava j'euje 'l cheur, a dine na mira dèdlà 'd tut.

Parèj, i veuj nen parlé 'd lòn che a l'é stàit ël Calvari 'd Tavio an tuti costi mèis, ël vanté via di për di tuta speranza, n'ànima gionmai pèrzonera ant un còrp umilià: coma n'erbo che, chità d'ampess da feuje e sàiva, a tòrz ij branch nu contra 'l cel, e mai pi a butrà, mai pi a savrà la prima. Èl destin: cost a l'era miracò 'l sogèt che Tavio a l'avìa pi car, chiel che a savìa 'dcò jé 'd dissegn fiamengh.

Ma a-i é, ant mia memòria, un moment che i veuj fèrmé: na vòta che i l'avìo traversà 'n bòsch, dré dël Mel, e i j'ero rivà 'nté 'n combal as ancreusa, vers la borgià dël Biolé. E 'nt ël silensì dël bòsch i l'oma sentù nè svanté d'ale, e 'n far-chèt a l'é alvasse da 'n castagné pròpi dzora 'd noi, e senza scapé daleugn a virava, ale e lus àute sël tofù dj'erbo. I soma stàit a vardelo, ciuto, anciarmà, sesì da la maraviya 'd na còsa vèddua tante vire, ma 'n miracò sempe neuv: col vòli 'd ravass padron dël cel, che a conòss nen nì por nì s-ciavensa, cole piume che a fan tut un con la lus. Parèj mi i veuj arcordé Tavio, con la gòj ëd col moment; e nen piorelo. Përchè sicura, ora, chiel a va 'nté che a veul.

Bianca Dorato

La foto a p. 2 a l'é stàita pià da Màssim Martelli, ël 24.5.87, a na vijà dij Brandé ant ël teatrìn ëd Vilaneuva Solar, d'apress a la S. Mëssa an lenga piemontèisa celebrà ant la parochial S. Martin da don Michél Fusé e d'òutri prèive.